

ՄԱՐՏԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի է, կես տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Քիմիկատը գրվում են խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է Լ Է Ֆ օ Ն № 253.

Պատկերները բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Յայտարարութիւնն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
իրաքանչիւր առկապով 10 կոպեկով:
Տ է Լ Է Ֆ օ Ն № 253.

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԱՐԾՈՒՆԴՆԵՐ

ԲՈՒՄԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

Նոստրի պաշտօնը. — ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԵՍԻՍԻ-
ԹԻՆ. Մասնաճիւղը և գրականութիւնը:
Չարիքի արմատը. Դրամատիկական ընկերու-
թեան արտակարգ ընդհանուր ժողովը. — ԵՐԵ-
ՎԱՆԻ լուրեր. — ԱՐՏԱՔԱՆԻ ՏԵՍԻՍԻԹԻՆ. Պա-
տերազմի շուրջը. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱ-
ԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. ԲԱՆԱՍԻ-
ՐԱԿԱՆ. Թաթախութիւն:

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԱՆՈՒԹՅԱՆ

Գանգատներ, անվերջ դանդաղումներ ենը
լուսնի մեր թղթակիցները. դաւա-
նական մտաւոր կեանքի մեծեղութեան
կամ շատ դանդաղ գործունէութեան մա-
սին. Շատ ծրարներ են անվերջ գործեր
մասնավեր են անվերջութեան և մոռացու-
թեան. Գաւառական գործողները, մէկը
միւսին մեղադրելով, զանցառութեան են
տուել իրանց վրա վերցրած պարտաւո-
րութիւնները:

Երկիրը և ժողովուրդը իրանց անյետա-
ձգելի պահանջներով հրամայաբար թե-
լադրում են եռանդուն և անձուռէր գոր-
ծունէութիւն, մինչդեռ այն անձինք, ո-
րոնց վրա ծանրանում է այդ գործունէ-
ութեան պարտքը, ոչ միայն խուսափում
են աշխատանքից և ամեն տեսակ նեղու-
թիւններից, ոչ միայն չեն աշակցում
միմեանց, այլ յաճախ խանգարում են և
ուրիշ-գործողներին մի որ և է բան ա-
ռայացնելու:

Մի քանի տեղերում ծրագրված էին ար-
դիւնագործական ընկերութիւններ. մար-
դիկ ժողովվել էին, խորհրդակցել և նոյն
խիղի կանոնադրութիւն մշակել, իսկ այժմ
թողել են բոլորը և մոռացութեան տուել
այն, որին նրանք անցեալ տարիները
տալիս էին որոշ օգտակար նշանակու-
թիւն իրանց տեղի համար:

Մի այնպիսի հասարակ, բայց հետաքրք-
րական և գրաւիչ գործ, ինչպէս է ըն-

թերացնութեան զարգացնելը և զբերել
տարածելը գաւառական շրջաններում, որ
այժմ այնքան մեծ դեր է տալիս Ռու-
սաստանի ներքին նահանգներում, մեզա-
նում դեռ չը ծաղկած և չը ճիւղաւոր-
ված, արդէն յոգնեցրել է այն գործող-
ներին, որոնք փորձել են նրանով զբաղ-
վելու: Մեր հրատարակչական և գրավա-
ճառական գործը մինչև այժմ չէ կարո-
ղացել այնպիսի մի վիճակ ստանալ, որ
խրախուսէր հեղինակներին զբաղվելու
գրական գործունէութեամբ, իսկ գրա-
վաճառներին զարգացնելու իրանց ձեռ-
նարկութիւնը և ճիւղեր բանալու գաւա-
ռական շրջաններում:

Կենսի պահանջները շատ մեծ են և
բազմազան: Մենք չենք կարող մեզ հե-
ռացնել գործունէութեան ասպարէզից
զանազան աւարկութիւններ առաջ բերե-
լով: Օրերը, ամիսները և տարիները անց-
նում են առանց նոր ստեղծագործական
աշխատանքի, իսկ նրանց հետ միասին
մենք աւելի ու աւելի յետ ենք մղվում
այն ազգերից, որոնք գիտեն տոկոսն և
յամառ աշխատանքով գործել, առանց կորց-
նելու իրանց եռանդը և բարոյական աշ-
խարհը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍԻՍԻԹԻՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Ն

Ելի նմուշներ վրացական ազգամուրթի-
նից: «Իվերիա» լրագիրը, իմանալով որ Ամ-
բիկայում կայ մի քանիստ, Զատիկով ազգա-
նունով, վճել է որ դա վրացի պիտի լինի:
Ուստի կոչ է արել իր ընթերցողներին, որ
յայտեն չը կայ արեւոյ լրացողներ իմ Զո-
տիկաշիւթի ազգանունով: Եւ բանից դուրս է
եկել, որ կայ թէ և մի փոքրիկ տարբերու-
թեամբ, մի տառի տարբերութեամբ: Զը կայ
Զոտիկաշիւթի, բայց մի ժամանակ Թելաւի
պատումն ստացվում էին նամակներ Զատիկա-

նիւթով նշան անելու, որ հիմի ուստի ա՛յ կար-
միր ձուռն կերէք», — ցոյց տաւ նրան կարմիր
ձուռնները ու դուրս գաւ ժամի պատի տակին
թաթախվելու: Զրազարդելով պատարագի՛ ամ-
բողւ՛ ընթացքում մանուկներն այդ պատմանով
անդադար մտնում են եկեղեցի ու դուրս գա-
լիս՝ մտնում են իրար հետեւի ամբողջ օրը
խնամքով պահած կարմիր ձուռնները «տէրին»
ցոյց տալիս նրա զարդագութիւն ամենեցուն՝
անկրիս ժամանակ ու դուրս գալով: Թաթախ-
վելու ժամի պատի տակին: Անդադար ճեղ-
քում են նրանք ժամաւորների խիտ շարքերը:
Հրում են նրանց ու երբեմնակի այդ պատմա-
նով մեծերից հարուստներն ստանում:

Զրազարդելով պատարագը իր անհուն խոր-
հրդաւորութեամբ ընդգրկել, յափշտակել ու
ողորմել էր բոլոր անօթողներին, մասնաւոր
նրանց՝ որոնք ամբողջ օրը ծով պահելուց յե-
տոյ պէտք է հազարավոր այդ երեկոյի Աթոթող
բազմութեան առաջ տանաճնակի կանգնած
էր գիւղի տանուտէր Աղաջանը իր շքամբով,
որի անդամներն էին իշխաններ Մատուրը,
Միսմին ու Գիբին, դատաւորներ
Բադալը, Ոսկանն ու Արզմանը, տանուտէրի
օգնական Ուսանը, հարկահան Թորոսը, գրա-
ւոր մանուկներ Առաքիլը ու զգրի Ակուբը:
Գիւղի «մեծաւորներն» էլ պէտք է հազարդ-
վէին: Նրանք սովորաբար հազարավոր են ճրա-
գալոյցի երեկոյան. դա հինաւուրց գիւղական
կարգ է, բաւական չէ որ նրանք եօթ շաբաթ
պատ են պահում ուրիշների պէս. հազարավո-
րուց առաջ նրանք պարտաւոր են մի ամբողջ
օր ոչ միայն ծով կենալ, այլ և ոչ ոքի ուշուրն
չը տալ, չը հայտնել: Իսկ հեղուկութեամբ տա-
նելի ապաշխարանք չէ. գիւղի մեծերը ուրա-
խութեամբ եօթ շաբաթվայ տեղ տան և եօթը
շաբաթ պատ կը պահեն, միայն թէ անպատիժ
ու անարգել ուշուրն տալու իրաւունքից մի

շիւթի անունով: Եւ այժմ լրագիրը դիմում է
Թելաւին և խնդրում է մանրամասն կերպով
հազարդել՝ արեւոյ այդ Զատիկաշիւթի ըն-
տանիքից արտասանման գնացող չէ եղել:
Չենք կանկաւում, որ այդ վերին աստիճանի
կարեւոր հարցն էլ կը բացատրվի ազգայնամով
լրագրի համար: Բայց «Новое Слово» լրա-
գիրը հաւան ինչ է ասում:

Մենք այտը է փոքր ինչ հիստորիկ պատմա-
նից յարկի խմբագրութեան: Զատիկով (Զատի-
կանց) ազգանուն կողմ քիչ հայեր չը կան, չը
խօսելով արդէն այն բանի մասին, որ ներկայ դեպ-
քում բանի վերաբերում է քաղաքային Զատիկին
(եւ ոչ թէ Զատիկով), մի մարդը, որ ունի մա-
թոր ուսուցանող ազգանուն:

Ազգանուններով ազգութիւն որոշելը մի-
այն «Իվերիայի» վարչների գիտել է: Իս-
մի ամբողջ զգիտական սխառն է», որ վա-
րուց մեծ աշուղտութեամբ գործադրում է վրա-
ցական ազգայնամուրթեան մի ուրիշ խթողը,
պրօֆէսոր Սախանով: Մենք կարծում ենք,
որ հարցը, չը նայած «Нов. Слово»-ի կըտ-
րուկ բացատրութեան, վերջականապէս վճռու-
ված է «Իվերիայի» համար. օ և ա տառերի
վերաբերմամբ դեռ կարող է մի քիչ դժուա-
րութիւն ծագել, բայց ինչ վերաբերում է այն
բանին, որ հայերն էլ են Զատիկեան գիւղում,
այդ արդէն միայն այն կարող է ապացուցա-
նել, որ այդպիսի ազգանուններ ունեցողները
հայեր չեն, այլ վրացիներ: Զուրկովի բա-
նարանի մէջ կայ «Զատիկի», որ նշանակում
է նոյնը, ինչ մեր գործածած համարիկը: Եւ
վրացական ազգայնամուրթեան համար ուրիշ
բան չէ կարող լինել, բայց միայն այն, որ
իրաքանչիւր Զատիկով, աշխարհի որ կող-
մում էլ լինի, վրացի է:

Եւ ինչպէս զարմանալ «Իվերիայի» վրա, երբ
նրա համար բարձր հեղինակութիւն կազմող
«գիտական» Սախանովն էլ նոյն տեսակի մի
հարց դրել է «Русскія Вѣд.» լրագրի մէջ:
Մինչև այսօր «գիտական» պրօֆէսորը, զոնէ
ինքն իր համար, ապացուցել է, որ վրաստա-
նում ապրող բոլոր հայերը «վրացի» գրեթե-
րեաններ» են: Այժմ նա նոյնպիսի պատահու-

րօպէսով անգամ չը գրկվին:
Տանուտէր Աղաջանը ու նրա շքամբի ան-
դամները, բացի զգրի Ակուբից, պատարագի
վերջում հազարավորներն ու դուրս գնացին եկե-
ղեցուց: Դիւրը այդ օրը չէր կարողացել իրան
զսպել. գիւղի փողոցները տոնի պատմանով
քրքրեալ տալու համար շատ ուշուրն էր տուել
կանանց: Այդ պատմանով տանուտէրը նրա
հազարավոր, տեղերի թոյլութեամբ, յե-
տաճեց հիտունով օրվայ առաւօտեան ժամին,
խառն պատուիրելով «մի հանգաւ կրակ ըն-
կած ըտեղը հաւաք ու թամուզ պահել մինչև
ժամի վերջը»: Դրանով գիւղի մեծերը բիշ
կանգնեցին, դէս ու դէս մտիկ տուին, դուրս
եկող ժամաւորների գիտական ուղիներին
բաւ պատշաճ պատասխանեցին ու յետոյ
բոլորն էլ տանուտէրի հրաւերով գնացին գիւ-
ղական գիւղատանուրը: Երբեք նրանք սե-
ղանի շուրջ կողմում. տանուտէրը բնից կենտ-
րոնական տեղը. զգրի կանգնեց շէմքում:
Զատիկը բնից իր սովորական տեղը սեղանի
գլխին ու աչքերը յառեց տանուտէրին: Վեր-
ջինս մի քանի անգամ հազաց. նոյնն արին
միւսները ու լուռ հարցական խորհրդաւոր
հայեացքներ ուղղեցին միմեանց. բոլորին էլ
մի ինչ որ բան ստատիկ հարցեցնում էր. նը-
րանք անհանգիստ էին երեւում. նկատվում էին
նոյն իսկ յուզման նշաններ: Դիւրանաւոր մօ-
տով անցնող գիւղացիները զարմացմամբ նա-
յում էին մեծերի անակնկալ ժողովրդի ու իրար
ակնաշի կամարուկի փոխումը: Նրանք ենթա-
դրում էին անուշադ մի շատ լուրջ գործ, գիւ-
ղի գլխին եկող մի նոր պատուհան, մի նոր
ցաւ ու չոռ, մի աղէտ, որի առաջն անհելու
համար գիւղի մեծերը խորհրդակցելու էին
ժողովվել այդ «աղէկ» երեկոյ: Անցողիկից
մի ծերունի փորձեց մտնել գիւղատանուրը իմա-
նալու համար ենթադրելով պատուհանի ման-
րամասնութիւնները ու միանալու խորհրդակց-

թեամբ ասում է, որ Զարաթաշի շրջանում
ապրող հազարները լեզուաբան վրացիներ են:
Այս նոր գիտի ամբողջ փառքը պ. Սախանով
վաստակել է դարձաւ հայերի շնորհիւ: Հնա-
գիւրների մէջ պ. Սախանով կարողացել է, որ
«Զարաթաշի շրջանի մասնագիտական» հայերը
շատ համակրանքով վերաբերվեցին վերաւոր-
ված գիտությունին օգնելու գործին: Պ. Սա-
խանովին յայտնի չէ, որ կան և մասնագիտական
հայեր. և ահա այս անյայտութիւնը հարկա-
դրել է նրան տեղեկութիւններ հաւաքել վի-
ճակագրութիւնից. նա իմացել է, որ մասնա-
գիտական հայեր անուանվածներ են գիւղացի-
ներ, իսկ հազարներն էլ լեզուաբան վրացի-
ներ են: Տեսնե՛ք այսուհետև կովկասում և
կովկասից դուրս պ. Սախանով ուրիշ ինչ
վրացիներ պիտի գտնէ...

ԿԵՆՏՐՈՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բարեգործութիւնը մարդկային պար-
տականութիւններից մէկն է:
Ս. Մանյա:

Մօտեցել է Զատիկը: Սկսվել է ընթացիկ
կենսի մի առանձին կենդանութիւն, նախա-
պատրաստութիւնների մի մեծ հոսանք: Ամեն
կողմ հուռն, տոկոսներ: Ամենքն էլ սըր-
տատրոփ ապառում են քրիստոնէութեան փա-
ռահիկ տօնին: Կարծես ամենքն էլ երջանիկ
են, ամենքն էլ ուրախ, ինքնաբաւական:

Բայց դա կենսի մակերևութն է, նրա ար-
տաքին—խառնակի բոլոր:

Թողէք այդ մակերևութը, թափանցէք աւելի
խորը և դուք այնտեղ կը տեսնէք, թէ ինչ-
պիսի անծայր ու անահման թուաւորութիւն
է թափված, թէ սրբան դառն արցունքներ են
թափվում կենսի սև ու մութ խորքերում:

Վերցրէք խառնակի բոլոր և ձեռք առաջ կը
բացվի դառն իրականութեան ողբալի պատ-
կեր:

Ահա հարստահարված, ծանր պարտքերի
տակ ճնշված գիւղացի ընտանիքներ, որոնց

ցուցեան, բայց գլխի կորեց նրա առաջն,
տակով:

Եւ դառ, հրաման չի կայ մարդ թողնե-
լու:

Ինչ ա պատահել, Ակուբ, — կամացուկ
հարցրեց ծերունին, — ինչից են խօսում:

— Երբ դարձրեց:

— Բա հէնց էս աղի իրիկունը:

— Հա, բարձրից թուրջ հրաման ա եկել:

Հրոնատը մորեխի համար մարդ ա ուզել, —
պատասխանեց զգրի:

Պորտուգալ ժողովի լուսնիւնը առաջինը
խանգարեց իշխան Մատուրը, որ յայտնի էր
նաև «Բիւսարի» անունով. գիւղի ուսուցչից
էր ստացել նա այդ մականունը, ինչպէս գիւ-
ղի իշխաններից ամենաազգեցիկը:

Ինչ էր տալ արած իրար երեսի մտիկ
տալիս, — ասաց նա, — տեսնում էք, որ սաղ
գեղումը ոչ ոք մեր մասին մտածում չի, ոչ ոք
մեզ մտիկ չի տալիս, մնալ չի դնում էս աղիկ
իրիկուն:

— Ոնց չի, գնահատող էլ ա ըլում, Մատուր, —
ասաց դատաւոր Արզմանը:

— Ուր է, հը, և քո էդ գին դնող հա-
րամադրէն. ինչու չի շանորհար գալիս էս
աղիկ իրիկունը մեզ տանում իր տունը. մեզ
գնահատող հիմի ա մեզ պէտք, հիմի: Բա ես
գեղի իշխան ըլում ու Զատիկի աղիկ իրիկունը
գնամ իմ տանը թաթախվմ. էդ Աստուած
վեր կու՛նի: Ել ինչի՞ եմ կենաքս գեղի համար
մաշում:

Իրեւում ես ասում, Մատուր, էս թամա՛մ
խայտառակութիւն ա. էս հէնց Զատիկի առաջի
անգամն եմ տեսնում, — ասաց իշխան Մարութը:

— Պէտք ա որ էս իրիկու Քիբունց տանը
մեծ ժամ, մեծ հացկերութիւն ըլէր, գեղը սաղ
կանչվէր, վերջի շաբաթներն ամեն օր դրա-
նից էին խօսում, — ասաց հարկահան Թորոսը, —
էդ ինչ ա պատահել, տեսա՛ս, որ ձէն ու ծըպ-

Типографія «ГЕРМЕСЪ» С. Назарянца, Мих. пр. № 81.